

বহুত্ববাদী সমাজ

- বহুত্ববাদী সমাজ কি
- বহুত্ববাদী সমাজৰ অৰ্থ আৰু বৈশিষ্ট্য
- বহুত্ববাদী সমাজ হিচাপে ভাৰত

পাতনি

বহুত্ববাদী সমাজক বিভিন্ন সাংস্কৃতিক, ভাষিক আৰু ধৰ্মীয় পটভূমিৰ বিভিন্ন সম্প্ৰদায়ৰ সুসম সহায়স্থান বুলি বুজিব পাৰি। এই ধাৰণাটোৰ উদাহৰণ শিক্ষানুষ্ঠানত পোৱা যায় য'ত বিভিন্ন সাংস্কৃতিক আৰু ভাষিক পটভূমিৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে একেলগে অধ্যয়ন কৰি পাৰস্পৰিক সন্মান আৰু বুজাবুজিৰ পৰিৱেশ গঢ়ি তোলে। কিছুমান সমাজবিজ্ঞানীয়ে বহুত্ব সমাজক অৰ্থনৈতিক আৰু পৰিৱেশগত কাৰকৰ মাজত সহজীৱী ভাৱসাম্য হিচাপে লয় যদিও আৰ.টি. স্মিথে ১৯৫৮ চনত ইয়াক বৈচিত্ৰ্যৰ ঐক্যক প্ৰসাৰিত কৰাতকৈ পাৰ্থক্যক জোৰ দিয়াৰ বাবে সমালোচনা কৰিছিল।

সহজ ভাষাত ক'বলৈ গ'লে বহুত্ববাদে বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ বা বহুমুখী হোৱাৰ অৱস্থাক বুজায়। ই এনে এক সামাজিক অৱস্থাক বুজায় য'ত বিভিন্ন সুকীয়া জাতিগত, ধৰ্মীয় বা সাংস্কৃতিক গোটেৰ সহায়স্থান আৰু সমাজৰ ভিতৰত গ্ৰহণ কৰা হয়। ইয়াত এই ধাৰণাটো সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে যে কোনো একক বিশ্বাস ব্যৱস্থা বা বিশ্বদৃষ্টিভংগীয়ে জীৱনৰ সকলো দিশকে ব্যাপকভাৱে ব্যাখ্যা কৰিব নোৱাৰে। সমাজবিজ্ঞানত বহুত্ববাদক এনে এক কাঠামো হিচাপে ধাৰণা কৰা হয় য'ত একাধিক স্বায়ত্তশাসিত অথচ আন্তঃসংযোগী গোটে ক্ষমতাৰ বাবে ভাগ-বতৰা কৰে বা প্ৰতিযোগিতা কৰে। এনে সমাজৰ ভিতৰত জাতিগত উৎপত্তি, সাংস্কৃতিক প্ৰথা, ধৰ্মীয় বিশ্বাসৰ এক চহকী টেপেষ্ট্ৰী বিদ্যমান। দাৰ্শনিকভাৱে বহুত্ববাদে এই ধাৰণা কৰে যে বাস্তৱে কেৱল দুটা মৌলিক পদাৰ্থতকৈও অধিক বস্তুকে সামৰি লৈছে, একবাদ আৰু দ্বৈতবাদ দুয়োটাৰে পৰা নিজকে পৃথক কৰি ৰাখিছে।

১৯৬৭ চনত ডাহলে কেৱল শ্ৰেণী বিভাজনৰ পৰিৱৰ্তে ক্ষমতাৰ ন্যায্য বিতৰণৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি বহুত্ব সমাজৰ ধাৰণা প্ৰৱৰ্তন কৰে। এই কাঠামোৱে সামাজিক স্তৰীয়কৰণৰ অন্যান্য ব্যৱস্থাত পোৱা বৈষম্যক স্থায়ী নকৰাকৈ বৈচিত্ৰময় মতামতসমূহ বিবেচনা কৰাটো নিশ্চিত কৰিছিল। পৰম্পৰাগত আলোচনাবোৰ প্ৰায়ে অৰ্থনৈতিক শ্ৰেণী বিভাজনৰ ওপৰত কেন্দ্ৰিত আছিল যদিও বহুত্ব সমাজে অৰ্থনৈতিক অৱস্থা, শ্ৰেণী বা অন্যান্য বাধা নিৰ্বিশেষে গোটেৰ সহায়স্থানক স্বীকাৰ কৰিছিল।

ভাৰতে বহুত্ব সমাজৰ প্ৰভাৱৰ এক প্ৰধান উদাহৰণ হিচাপে কাম কৰে, যিখন বিখ্যাতভাৱে "বৈচিত্ৰ্যত ঐক্য"ৰ বাবে জনাজাত। ২৪০০ৰো অধিক জাতি আৰু অসংখ্য ধৰ্মৰ মাজতো ব্যক্তিসকলে ব্যক্তিগত পৰ্যায়ত এই পাৰ্থক্যসমূহ অতিক্ৰম কৰি যোগাযোগ কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, বিভিন্ন ধৰ্মীয় গোটে একেলগে একেখন দোকানতে বিসংগতি নোহোৱাকৈ কাম কৰিব পাৰে। একেদৰে লেবাননে খ্ৰীষ্টান সংখ্যালঘুৰ সমান্তৰালভাৱে প্ৰধান মুছলমান গোটসমূহৰ (ছিয়া আৰু চুনী) শান্তিপূৰ্ণ সহায়স্থান প্ৰদৰ্শন কৰি এক সুসম সমাজ পৰিৱেশ গঢ়ি তুলিছে। এই আৰ্হিটোৱে বহুসংস্কৃতিবাদৰ মূল্যৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে আৰু নিৰপেক্ষ সমতাবাদ লাভ কৰাটো অসম্ভৱতাক স্বীকাৰ কৰিলেও সামাজিক বৈষম্য দূৰ কৰাৰ উপায় হিচাপে কাম কৰে।

বহুত্ববাদৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা

বিশ্বৰ পৰিৱেশটো বহুতো ধৰ্মীয় পৰম্পৰা আৰু সাংস্কৃতিক পদ্ধতিৰে সমৃদ্ধ, যিটো সমসাময়িক সমাজৰ এক সংজ্ঞায়িত বৈশিষ্ট্য। অৱশ্যে বহুত্ববাদৰ ধাৰণাটো উন্মোচন কৰাটো অতি প্ৰয়োজনীয়। আমাৰ অন্বেষণ আৰম্ভ কৰিবলৈ চাৰিটা মূল কথা ইয়াত উল্লেখ কৰা হ'ল:

প্ৰথমতে, বহুত্ববাদে কেৱল বৈচিত্ৰ্যক অতিক্ৰম কৰে; ই বিভিন্ন দৃষ্টিভংগীৰে সক্ৰিয় জড়িততাক সামৰি লয়। বৈচিত্ৰ্যই কেতিয়াবা নূন্যতম পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ সৈতে বিচ্ছিন্ন ধৰ্মীয় সম্প্ৰদায়ৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে যদিও প্ৰকৃত বহুত্ববাদৰ বাবে ইচ্ছাকৃত প্ৰচেষ্টা আৰু সাফল্যৰ প্ৰয়োজন। আমাৰ সমাজে স্বাভাৱিকতে ধৰ্মীয় বৈচিত্ৰ্য প্ৰদৰ্শন কৰে যদিও বহুত্ববাদ লাভ কৰিবলৈ সচেতন নিয়োজিততা আৰু প্ৰকৃত সংযোগৰ প্ৰয়োজন। অৰ্থপূৰ্ণ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ আৰু বুজাবুজিৰ পোষকতা নকৰাকৈ কেৱল বৈচিত্ৰময় বিশ্বাস থাকিলে আমাৰ সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত উত্তেজনা বৃদ্ধিহে হ'ব।

দ্বিতীয়তে, বহুত্ববাদ কেৱল সহনশীলতাৰ বাহিৰলৈ গৈছে; ইয়াৰ লগত আমাৰ পাৰ্থক্য থকাৰ পিছতো ইজনে সিজনক বুজিবলৈ সক্ৰিয়ভাৱে চেষ্টা কৰাটো জড়িত হৈ আছে। সহনশীলতা গুৰুত্বপূৰ্ণ হ'লেও ইয়াৰ বাবে খ্ৰীষ্টান, মুছলমান, হিন্দু, ইহুদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষসকলে অৰ্থপূৰ্ণ আলোচনাত লিপ্ত হোৱা বা ইজনে সিজনৰ বিষয়ে জনাটো প্ৰয়োজনীয় নহয়। বিভিন্ন ধৰ্মৰ ঘনিষ্ঠভাৱে সহাবস্থান কৰা পৃথিৱীখনত কেৱল ইজনে সিজনক সহ্য কৰাটোৱেই যথেষ্ট নহয়। ই অজ্ঞানতাক নিৰ্মূল কৰাত ব্যৰ্থ হয় আৰু ঐতিহাসিকভাৱে বিভাজন আৰু সংঘাতৰ সৃষ্টি কৰা কু-সংস্কাৰ, অৰ্ধসত্য আৰু অন্তৰ্নিহিত ভয়ক স্থায়ী কৰি ৰাখে। আজিৰ আন্তঃসংযোগী পৃথিৱীখনত ইজনে সিজনৰ বিষয়ে অজ্ঞান হৈ থকাৰ বাবে বহুত খৰচ হয়।

তৃতীয়তে, বহুত্ববাদ আপেক্ষিকতাবাদৰ পৰা পৃথক, বিভিন্ন প্ৰতিশ্ৰুতিৰ ছেদক সামৰি লৈছে। এই নতুন আৰ্হিটোক আকোৱালি ল'লে আমাৰ পৰিচয় আৰু বিশ্বাসক পৰিত্যাগ কৰাটো প্ৰয়োজনীয় নহয়; বৰঞ্চ ইয়াৰ লগত এই প্ৰতিশ্ৰুতিসমূহৰ আন্তঃক্ৰিয়াত লিপ্ত হোৱাটো জড়িত হৈ থাকে। বহুত্ববাদৰ অন্তৰ্গত ধৰ্মীয় বৈষম্যকে ধৰি আমাৰ গভীৰ বৈষম্যসমূহক পৃথকে নহয়, ইজনে সিজনৰ সৈতে আন্তঃসংযোগৰ প্ৰেক্ষাপটত স্বীকাৰ আৰু সন্মান কৰা।

চতুৰ্থতে, বহুত্ববাদে সংলাপৰ সাৰমৰ্মৰ ওপৰত ফুলি উঠে। ইয়াৰ শব্দভাণ্ডাৰ বিনিময় আৰু পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ ধাৰণাসমূহৰ সৈতে অনুৰণিত হয়, য'ত মতামত বিনিময়, সমালোচনা আৰু পৰিশোধন কৰা হয়। সংলাপত কোৱা আৰু শুনাৰ দ্বৈত ক্ৰিয়াক সন্নিবিষ্ট কৰা হয়, ভাগ কৰা দৃষ্টিভংগীৰ লগতে সুকীয়া বিচ্ছিন্নতাও উন্মোচিত কৰা হয়। ইয়াৰ অৰ্থ এইটো নহয় যে অংশগ্ৰহণকাৰীসকলৰ মাজত সৰ্বসন্মতিক্ৰমে ঐক্যমতৰ কথা কোৱা নহয়, বৰঞ্চ নিজৰ বিশ্বাস বজাই ৰাখি বৈচিত্ৰময় দৃষ্টিভংগীৰ সৈতে জড়িত হোৱাৰ ইচ্ছাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হয়।

বহুত্ববাদী অৱস্থাৰ ধাৰণাটো এনেদৰে বুজিব পাৰি এটা শাসন ব্যৱস্থা য'ত কৰ্তৃত্ব এটা সত্তাত কেন্দ্ৰীভূত নহয়। বহুত্ববাদীসকলে যুক্তি আগবঢ়ায় যে সাৰ্বভৌমত্ব কোনো অবিভাজ্য আৰু একচেটিয়া সত্তা নহয়; বৰঞ্চ ইয়াৰ প্ৰকৃতি আৰু প্ৰকাশভংগীৰ বহুত্বক সামৰি লোৱা হৈছে, যাৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে ইয়াক একাধিক অংশত ভাগ কৰিব পাৰি।

এ ডি লিওছেই লক্ষ্য কৰিছিল যে বাস্তৱিক বাস্তৱতাৰ পোহৰত সাৰ্বভৌম ৰাষ্ট্ৰৰ পৰম্পৰাগত ধাৰণাটো অসহনীয় হৈ পৰিছে। অধ্যাপক লাক্সিয়ে আৰু আগবাঢ়ি গৈ সাৰ্বভৌমত্বৰ আইনী তত্ত্বক ৰাজনৈতিক দৰ্শনৰ সৈতে মিলাব নোৱাৰি বুলি কৈছিল, সাৰ্বভৌমত্বৰ ধাৰণা পৰিত্যাগ কৰিলে ৰাজনীতি বিজ্ঞানৰ বহুখিনি লাভ হ'ব বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছিল। একেদৰে ক্ৰাবে ৰাজনৈতিক তত্ত্বৰ পৰা সাৰ্বভৌমত্ব সম্পূৰ্ণৰূপে আঁতৰোৱাৰ পোষকতা কৰিছিল। বাৰ্কাৰে

ৰাষ্ট্ৰখনক কেৱল এক উমৈহতীয়া জীৱন ভাগ কৰা ব্যক্তিৰ সামূহিক হিচাপেই নহয় বৰঞ্চ বহল সাম্প্ৰদায়িক লক্ষ্যৰ বাবে ইতিমধ্যে বিভিন্ন গোটত একত্ৰিত হোৱা ব্যক্তিসকলৰ একত্ৰীকৰণ হিচাপেহে লক্ষ্য কৰিছিল। এই গোটবোৰৰ আভ্যন্তৰীণ স্বায়ত্তশাসন আছে যিটো ৰাষ্ট্ৰৰ সৈতে তুলনাযোগ্য।

বহুত্ববাদে সাৰ্বভৌমত্বৰ একক ধাৰণাক প্ৰত্যাহ্বান জনায়, যিয়ে ৰাষ্ট্ৰক সৰ্বোচ্চ আৰু সীমাহীন ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। হেৰল্ড লাক্সি, জে.এন. ফিগিছ, আৰ্ণেষ্ট বাৰ্কাৰ, জি.ডি.এইচ. কোল, এ.ডি.লিণ্ডচে, ডুগুইট, আৰু মেকআইভাৰ চেম্পিয়ন বহুত্ববাদ। তেওঁলোকৰ মতে সাৰ্বভৌমত্ব কেৱল ৰাষ্ট্ৰৰ ওপৰত নিহিত নহয় বৰঞ্চ সমাজৰ ভিতৰৰ আন অসংখ্য প্ৰতিষ্ঠানৰ ভিতৰতো ইয়াৰ অস্তিত্ব আছে। ৰাষ্ট্ৰৰ পূৰ্বে বহুতো সামাজিক, ৰাজনৈতিক, সাংস্কৃতিক আৰু অৰ্থনৈতিক প্ৰতিষ্ঠান থাকে আৰু বহুত্ববাদীসকলৰ মতে ৰাষ্ট্ৰ ইয়াৰ ভিতৰত এটা মাত্ৰ, নিজৰ বিবেচনা অনুসৰি সাৰ্বভৌমত্ব প্ৰয়োগ কৰাৰ একচেটিয়া কৰ্তৃত্বৰ অভাৱ।

বহুত্ববাদৰ বৈশিষ্ট্য

বহুত্ববাদৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দিয়া ধৰণে সামৰি ল'ব পাৰি:

১) বহুত্বৰ আধিপত্য: বহুত্ববাদী সমাজৰ এটা সংজ্ঞায়িত বৈশিষ্ট্য হ'ল ইয়াৰ একক অভিজাত গোটৰ আধিপত্যৰ অভাৱ, ইয়াৰ পৰিৱৰ্তে সংগঠন আৰু সম্পদৰ ভিন্নতা থকা অসংখ্য সৰু সৰু গোটৰ দ্বাৰা গঢ় দিয়া হয়। কিছুমান বিশেষ গোট আনতকৈ অধিক প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে যদিও তেওঁলোকৰ ক্ষমতা সাধাৰণতে সৰ্বাংগীন নহয়, প্ৰতিৰক্ষা, কৃষি বা বেংকিংৰ দৰে নিৰ্দিষ্ট ক্ষেত্ৰত সীমাবদ্ধ থাকে।

২) ৰাজনৈতিকভাৱে সাৰ্বভৌমত্ব: বহুত্ববাদী গোটসমূহে ৰাজনৈতিক স্বায়ত্তশাসন লাভ কৰে, যাৰ ফলত তেওঁলোকক স্বাধীনতা আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰখনত জড়িত হোৱাৰ স্বাধীনতা প্ৰদান কৰা হয়। তেওঁলোকৰ সফলতা কোনো উচ্চ শক্তিৰ পক্ষত নহয়, বৰঞ্চ ৰাজনৈতিক সম্পদ ফলপ্ৰসূভাৱে সংগঠিত কৰাৰ ক্ষমতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। আমাৰ দৰে বৈচিত্ৰময় সমাজত, অসংখ্য সম্ভাৱ্য গোটৰ সৈতে, ৰাজনৈতিক স্বায়ত্তশাসনে এই সন্ত্যাসমূহৰ মাজত নিৰন্তৰ, ব্যাপক আৰু জোৰদাৰ প্ৰতিযোগিতা নিশ্চিত কৰে।

৩) প্ৰতিশোধমূলক প্ৰভাৱ: প্ৰতিফলিততাই এনে এখন অৱস্থাক বুজায় য'ত বিৰোধী শক্তিসমূহৰ তুলনামূলক শক্তি থাকে, ই আন্তঃগোষ্ঠীয় প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাক লালন-পালন কৰে যিয়ে ফলস্বৰূপে বহুত্ববাদৰ প্ৰতিশোধমূলক প্ৰভাৱৰ খেতি কৰে। এই গতিশীলতাৰ ফলত প্ৰায়ে বিভিন্ন গোটৰ মাজত শক্তিৰ ভাৰসাম্যতা সৃষ্টি হয়। তদুপৰি এই গোটসমূহৰ ভিতৰত সদস্যপদৰ ওপৰত ওপৰত ওপৰ সোমাই যোৱাৰ পৰিঘটনা দেখা যায়। ব্যক্তিসকল একাধিক সংঘৰ অন্তৰ্গত হ'ব পাৰে, য'ত ইজনে সিজনৰ লগত প্ৰতিযোগিতাত অৱতীৰ্ণ হ'ব পাৰে। এনে ওপৰত ওপৰ সোমাই থকা সংযোগে সংঘাত লাঘৱ কৰে কাৰণ আনুগত্য বিভিন্ন সংস্থাৰ মাজত বিভক্ত হয়।

৫) ব্যৱস্থাৰ মুকলিতা: বহুত্ববাদে দ্বৈত মুকলিতাবে কাম কৰে। প্ৰথম অৱস্থাত বহুতো বহুত্ববাদী সংগঠনে বাহিৰৰ জগতখনৰ সৈতে সংযোগ বজাই ৰাখে, নিয়মিতভাৱে নতুন সদস্যক আদৰণি জনায় আৰু বিকশিত পৰিস্থিতিৰ লগত খাপ খাব পৰাকৈ থাকে। দ্বিতীয়তে, অনাবৃত সম্পদৰ উপস্থিতিয়ে ধাৰাবাহিকভাৱে সতেজ গোটৰ উত্থানক লাভান্বিত কৰে। নিজৰ স্বাৰ্থৰ চিন্তা বা অন্যায়ৰ স্বীকৃতিৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ব্যক্তিসকলে প্ৰায়ে ৰাজনৈতিক প্ৰচেষ্টাত একত্ৰিত হয়, বহুত্ববাদী সমাজৰ ভিতৰত পৰিৱৰ্তন সাধন কৰাত সামূহিক ৰাজনৈতিক ইচ্ছাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকাক স্বীকাৰ কৰে।

৫) ৰাজনৈতিক সুযোগৰ সমতাৰ দ্বাৰা বিচাৰ কৰা সমাজ: বহুত্ববাদীসকলে সমাজৰ মূল্যায়ন কেৱল ইয়াৰ লাভ কৰা সমতাৰ ওপৰত নহয়, বৰঞ্চ ইয়াৰ সম ৰাজনৈতিক সুযোগৰ ব্যৱস্থাৰ ওপৰতহে মূল্যায়ন কৰে। ভাৰতৰ দৰে গণতান্ত্ৰিক ৰাষ্ট্ৰত ব্যক্তিসকলে অংশগ্ৰহণৰ বাবে প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰে আৰু শাসন ব্যৱস্থাত জড়িত হোৱাৰ তুলনামূলকভাৱে সম সম্ভাৱনাৰ অধিকাৰী। সম্পদ সংগ্ৰহৰ জৰিয়তে—যেনে আবেদনৰ বাবে স্বাক্ষৰ সংগ্ৰহ কৰা—তেওঁলোকে প্ৰতিষ্ঠিত গোটসমূহক নিজৰ প্ৰভাৱ অধিক সমানে বিতৰণ কৰিবলৈ বাধ্য কৰিব পাৰে, বা বৰ্তমানৰ সত্তাসমূহক প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰিবলৈ নতুন সত্তা স্থাপন কৰিব পাৰে। এই গতিশীলতাই ৰাজনৈতিক দল আৰু এন জি অ’ আৰু চিবিঅ’কে ধৰি অসংখ্য সংগঠনৰ প্ৰসাৰক লাভান্বিত কৰে, যিয়ে নিৰ্দিষ্ট কাৰণৰ পোষকতা কৰা হেঁচা গোট হিচাপে কাম কৰে।

৬) জনসমৰ্থনৰ অন্তহীন অভিযান: বহুত্ববাদী সমাজত বিভিন্ন গোট আৰু ব্যক্তিয়ে জনসমৰ্থন আৰু সমৰ্থনৰ বাবে অহৰহ প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰে। ৱাৰ্ড বা পঞ্চায়ত পৰ্যায়ত তৃণমূল পৰ্যায়ৰ নিৰ্বাচনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ৰাজ্যিক বিধানসভা (বিধায়ক) আৰু সংসদৰ সদস্য বাছনি কৰালৈকে চৰকাৰত নিজৰ প্ৰতিনিধি নিৰ্বাচনৰ প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ দুয়োটা উপায় নাগৰিকৰ হাতত থাকে। লোকসভাক প্ৰত্যক্ষভাৱে জনসাধাৰণে নিৰ্বাচিত কৰাৰ বিপৰীতে ৰাজ্যসভাৰ সদস্যসকলক পৰোক্ষভাৱে বিধায়কৰ জৰিয়তে নিৰ্বাচিত কৰা হয়। ফলস্বৰূপে বহুত্ববাদী সমাজৰ ভিতৰত ৰাজহুৱা সমৰ্থনৰ চিৰন্তন অনুসন্ধান চলি থাকে। যদিও জনসাধাৰণে প্ৰত্যক্ষভাৱে শাসন নকৰে, তেওঁলোকৰ মতামতে যথেষ্ট প্ৰভাৱ পেলায় আৰু বিভিন্ন সত্তাই ইটোৱে সিটোৰ বিৰুদ্ধে লিভাৰেজ কৰিব পাৰে। জনপ্ৰিয় শাসনৰ ওপৰত গভীৰভাৱে শিপাই থকা বিশ্বাসৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি ব্যক্তি আৰু সংগঠনসমূহে ৰাজহুৱাভাৱে নিজৰ কাৰ্য্যৰ পোষকতা কৰিবলৈ বাধ্য হোৱা অনুভৱ কৰে, প্ৰায়ে মতামত সমীক্ষাত তেওঁলোকৰ জনপ্ৰিয়তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিচাৰ কৰা হয়।

৭) নেতাৰ প্ৰভাৱ: জনসাধাৰণে নেতা নিৰ্বাচনৰ জৰিয়তে প্ৰভাৱ পেলায়, যাৰ বহুতেই বিভিন্ন সংগঠিত দলৰ সৈতে মিলি যায় আৰু সমৰ্থন লাভ কৰে। এই কৰ্তব্যৰ ইমানেই তাৎপৰ্য আছে যে এজন পণ্ডিতে এসময়ত গণতন্ত্ৰক “ৰাজনৈতিক সংকল্পত উপনীত হোৱাৰ এক প্ৰতিষ্ঠানিক কাঠামো, য’ত দলসমূহে জনসমৰ্থনৰ বাবে প্ৰতিযোগিতামূলক নিৰ্বাচনৰ জৰিয়তে সিদ্ধান্ত লোৱাৰ কৰ্তৃত্ব লাভ কৰে” বুলি বৰ্ণনা কৰিছিল।

৮) একমত: বহুত্ববাদ ৰাজনৈতিক পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ নিয়ন্ত্ৰণ কৰা মৌলিক নীতিসমূহৰ বিষয়ে এক ভাগ-বতৰা বুজাবুজিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল, যিবোৰক প্ৰায়ে “খেলৰ নিয়ম” বুলি কোৱা হয়। বিভিন্ন ৰাজনৈতিক অংশীদাৰ আৰু প্ৰভাৱশালীসকলৰ মাজত পোৱা এই ঐকমত্যই গণতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাক অক্ষত অৱস্থাত ৰখাৰ লিঞ্চপিন হিচাপে কাম কৰে। ইয়াৰ লগত নিয়মীয়া আৰু স্বচ্ছ নিৰ্বাচন, সাৰ্বজনীন ভোটাদিকাৰ, সংখ্যাগৰিষ্ঠ শাসনৰ নীতি, ৰাজনৈতিক অংশগ্ৰহণৰ সমতা, মত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা, শান্তিপূৰ্ণভাৱে সমাৱেশৰ অধিকাৰ, আৰু ৰাজনৈতিক প্ৰক্ৰিয়াসমূহৰ মসৃণ কাৰ্য্যকলাপৰ বাবে অনুকূল অন্যান্য নীতি-নিয়মসমূহৰ ব্যাপক গ্ৰহণযোগ্যতা জড়িত হৈ আছে। তদুপৰি ইয়াৰ লগত বিচ্ছিন্ন দৃষ্টিভঙ্গী আকোৱালি লোৱা আৰু নিৰ্বাচনী ফলাফলক সন্মান জনোৱাৰ ইচ্ছা জড়িত হৈ থাকে, যাৰ ফলত ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰখনৰ ভিতৰত সহনশীলতা আৰু স্থিতিশীলতাৰ জলবায়ু গঢ়ি তোলা হয়।

৯) গণতান্ত্ৰিক নীতিৰ গ্ৰহণযোগ্যতা: কিছুমান বহুত্ববাদী তত্ত্ববিদে যুক্তি আগবঢ়ায় যে সাধাৰণ জনসাধাৰণৰ তুলনাত নেতাসকলৰ মাজত গণতান্ত্ৰিক নীতিৰ অধিক আনুগত্যৰ বাবে ৰাজনৈতিক বিবাদ নিষ্পত্তি কৰাটো শাসনৰ উচ্চ পৰ্যায়ত আটাইতকৈ ফলপ্ৰসূভাৱে সম্ভৱ হয়। অসহিষ্ণু আৰু মাই’পিক ভৰক হাতৰ দৈৰ্ঘ্যত ৰাখি ব্যৱস্থাটোৰ অখণ্ডতা আৰু স্থিৰতা সুৰক্ষিত কৰা হয়। মূলতঃ তত্ত্বটোৱে কৈছে যে আমেৰিকা চৰকাৰৰ স্বাধীনতা স্থায়ী হয় কাৰণ

ইয়াৰ প্ৰাথমিক অভিনেতাসকল, নীতি প্ৰণয়ন কৰাসকলে বহল জনসাধাৰণে সদায় আকোৱালি লোৱা আচৰণ বিধি মানি চলে।

উপসংহাৰঃ বহুত্ববাদী সমাজৰ ধাৰণাটোৱে শেহতীয়াকৈ উল্লেখযোগ্য দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছে। মৰিছে বহুত্বক স্বীকৃতি দিয়াৰ গুৰুত্বৰ ওপৰত আলোকপাত কৰিছে, যিয়ে সংখ্যালঘু সমস্যা থকা সমাজসমূহক এনে সমস্যা নথকা সমাজৰ সৈতে প্ৰত্যক্ষভাৱে মিল নাথাকিবও পাৰে সুকীয়া সামাজিক গাঁথনি থকা বুলি চোৱাত উৎসাহিত কৰে। বহুত্ববাদ কেৱল বৈচিত্ৰ্যক স্বীকাৰ কৰাৰ বাহিৰেও বিস্তৃত; ইয়াৰ লগত একাধিক সংস্কৃতিৰ সমাজৰ অন্তৰ্নিহিত জটিলতাক নেভিগেট কৰাটো জড়িত হৈ থাকে, যিটো বিশ্বজুৰি পৰ্যবেক্ষণ কৰা পৰিঘটনা। গিয়েৰ্কে পৰামৰ্শ দিয়ে যে ৰাষ্ট্ৰই স্থায়ী সংস্থাসমূহৰ অধিকাৰ আৰু দায়িত্ব স্বীকাৰ কৰিব লাগে, নিগম হিচাপে আনুষ্ঠানিক স্বীকৃতি যিয়েই নহওক কিয়।

হাৰ্ভাৰ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বহুত্ববাদ প্ৰকল্পত ডায়েনা এল একে বহুত্ববাদৰ মূল দিশসমূহৰ সংক্ষিপ্ত ৰূপৰেখা দাঙি ধৰিছে:

- বহুত্ববাদৰ অন্তৰ্গত বৈচিত্ৰ্যৰ সৈতে সক্ৰিয়ভাৱে জড়িত হোৱা, কেৱল ইয়াৰ অস্তিত্ব স্বীকাৰ কৰাতকৈ।
- ইয়াৰ বাবে কেৱল সহনশীলতাৰ বাহিৰলৈ গৈ বিভিন্ন সাংস্কৃতিক ৰেখাৰ মাজেৰে বুজাবুজি বিচাৰাৰ প্ৰয়োজন।
- বহুত্ববাদে আপেক্ষিকতাবাদৰ পোষকতা নকৰে বৰঞ্চ বৈচিত্ৰময় প্ৰতিশ্ৰুতিৰ মাজত মুখামুখি হোৱাক উৎসাহিত কৰে।
- সংলাপে বহুত্ববাদৰ ভেটি গঠন কৰে, অৰ্থপূৰ্ণ পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়া-কলাপ আৰু পাৰস্পৰিক বুজাবুজিৰ সুবিধা প্ৰদান কৰে।

বহুত্ববাদৰ বিকাশৰ বাবে দায়বদ্ধ কাৰক

(১) ব্যক্তি আৰু বহুত্ববাদীসকলৰ মাজত ৰাষ্ট্ৰৰ কৰ্তৃত্ব হ্ৰাস কৰাত ভাগ-বতৰা কৰা হৈছিল। কিন্তু ব্যক্তিবাদী আৰু বহুত্ববাদীসকলৰ মাজত গুৰুত্ব দিয়াৰ ক্ষেত্ৰত এক মৌলিক বৈষম্যৰ সৃষ্টি হয়: ব্যক্তিবাদীসকলে ব্যক্তিৰ অধিকাৰ আৰু স্বাধীনতাক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়াৰ বিপৰীতে বহুত্ববাদীসকলে সংঘ আৰু গিল্ডৰ অধিকাৰ আৰু স্বাধীনতাক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়ে।

(২) ব্যক্তিবাদী আৰু বহুত্ববাদী উভয়েই উমৈহতীয়া কল্যাণক আগুৱাই নিবলৈ ৰাষ্ট্ৰ আৰু অন্যান্য সংঘৰ মাজত সহযোগিতাৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল।

(৩) সমসাময়িক যুগত ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজত বিশ্বব্যাপী আন্তঃনিৰ্ভৰশীলতাই ৰাষ্ট্ৰৰ সাৰ্বভৌমত্বৰ পুনৰ বিবেচনাৰ প্ৰয়োজনীয়তা সৃষ্টি কৰিছে, যিয়ে জাতিসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক নিৰ্ভৰশীলতা আৰু আন্তঃসংযোগৰ স্বীকৃতি প্ৰতিফলিত কৰে।

(৪) প্ৰখ্যাত জাৰ্মান আইনবিদ অট্টো ভন গিয়াৰ্কে (১৮৪৪-১৯২১)ৰ সৈতে বিশিষ্ট ইংৰাজ আইনবিদ এফ.ডব্লিউ.মেটলেণ্ড আৰু জে.এন. ফিগিছে আনসকলৰ লগতে কয় যে মধ্যযুগীয় যুগত গীৰ্জা আৰু গিল্ড দুয়োটাই আভ্যন্তৰীণ স্বায়ত্তশাসন লাভ কৰিছিল আৰু সাৰ্বভৌমত্বৰ অংশীদাৰ আছিল। তেওঁলোকৰ যুক্তিৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে যদি সেই যুগত এই প্ৰতিষ্ঠানসমূহৰ এনে স্বায়ত্তশাসন আছিল, তেন্তে আধুনিক সংঘসমূহৰো একেদৰেই স্বাধীনতা আৰু আত্মশাসন থাকিব লাগে।

(৫) নৈৰাজ্যবাদ আৰু গিন্ড সমাজবাদে ৰাষ্ট্ৰৰ সাৰ্বভৌমত্ব সীমিত কৰাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল, যাৰ ফলত বহুত্ববাদৰ উত্থানত ইন্ধন যোগাইছিল।

বহুত্ববাদৰ মূল সমৰ্থক

বহুত্ববাদৰ সমৰ্থকসকলৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য ব্যক্তি যেনে অট্টো ভন গিয়ার্ক, এফ. ডব্লিউ. মেটলেণ্ড, ফিগিছ, জি. ডি. এইচ. কোল, এ. ডি. লিগুচে, আৰ্ণেষ্ট বাৰ্কাৰ, ক্ৰাবে, ডুগুইট, লাক্সি, ক'বাৰ, জিমাৰ্ন, আৰু ডাৰ্কহেইম। গিয়েৰ্কে যুক্তি দিছিল যে ৰাষ্ট্ৰই আইনী নিগম হিচাপে স্বীকৃতি দিয়াটো নিৰ্বিশেষে স্থায়ী সংস্থাসমূহৰ সামূহিক সত্তা হিচাপে অন্তৰ্নিহিত অধিকাৰ আৰু কৰ্তব্য আছে। লাক্সিয়ে দৃঢ়তাৰে কয় যে ৰাষ্ট্ৰখন বহু ধৰণৰ সংঘৰ ভিতৰত এটা মাত্ৰ, ব্যক্তিগত আনুগত্য দাবী কৰাত আনৰ ওপৰত কোনো অন্তৰ্নিহিত শ্ৰেষ্ঠত্ব নাই। তেওঁ জোৰ দি কয় যে এই সংঘসমূহে ৰাজ্যখনৰ সৈতে তুলনাযোগ্য সাৰ্বভৌমত্ব লাভ কৰে, সমাজৰ ফেডাৰেল প্ৰকৃতিৰ সৈতে মিল থকাকৈ কৰ্তৃত্বৰ ফেডাৰেল বিতৰণৰ পোষকতা কৰে।

ক্ৰাবে ৰাজনৈতিক তত্ত্বৰ পৰা সাৰ্বভৌমত্বৰ ধাৰণাটো আঁতৰোৱাৰ পোষকতা কৰিছিল। ফিগিছে এই কথাটো সন্মতি দিছিল, মানৱ সমাজক কেৱল ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা পৰিচালিত ব্যক্তিৰ কেৱল সংকলন হিচাপে নহয়, বৰঞ্চ আন্তঃসংযোগী গোটৰ গাঁথনিগত স্তৰ হিচাপে বৰ্ণনা কৰি সংঘৰ তাৎপৰ্য্য স্বীকাৰ কৰিছিল।

সাৰ্বভৌমত্বৰ পৰম্পৰাগত ধাৰণাটোক বহুদিনৰ পৰাই এক পুৰণি বিশ্বাস হিচাপে গণ্য কৰা হৈছে। মেকআইভাৰে তেওঁৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ "দ্য মডাৰ্ন ষ্টেট"ত যুক্তি দিছে যে ৰাষ্ট্ৰখন এটা সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত বহুতৰ ভিতৰত এটা সত্তা মাথোঁ। এই ধাৰণাটোক কোবাৰে সংক্ষিপ্তভাৱে সামৰি লৈছে, যিয়ে দৃঢ়তাৰে কয় যে ৰাষ্ট্ৰই কেৱল ব্যক্তিৰ সৈতে নহয়, বিভিন্ন স্বতন্ত্ৰ সংঘৰ সৈতেও যুঁজি থাকে যিয়ে নিজৰ সুকীয়া সদস্যপদ আৰু বিশেষ সাংগঠনিক গাঁথনিৰ বাবে ব্যক্তিগত আনুগত্যক আদেশ দিয়ে, যিবোৰ বৈচিত্ৰময় সামাজিক প্ৰয়োজনীয়তাসমূহ পূৰণৰ বাবে অধিক উপযুক্ত।

এই দৃষ্টিভঙ্গীৰে সমসাময়িক সমাজত বহুত্ববাদক ব্যাপকভাৱে গ্ৰহণ কৰা হৈছে। মৰিছে আলোকপাত কৰা অনুসৰি বহুত্ববাদে সংখ্যালঘু সমস্যা থকা সমাজসমূহক এনে সমস্যা নথকা সমাজৰ সৈতে তুলনাযোগ্য সুসংহত সামাজিক ব্যৱস্থাৰ অভাৱ বুলি চোৱাৰ ধাৰণাটোক প্ৰত্যাছান জনায়। বহুত্ববাদক প্ৰায়ে জটিলতাৰ সৈতে সমান কৰা হয়, য'ত একাধিক সংস্কৃতিৰ সহাবস্থান জড়িত হৈ থাকে, যিটো বিশ্বজুৰি পৰ্যবেক্ষণ কৰা পৰিঘটনা।

ভাৰতত বহুত্ববাদ

ভাৰতে সংস্কৃতি আৰু সম্প্ৰদায়ৰ এক চহকী টেপেষ্টীক মূৰ্ত কৰি তুলিছে, প্ৰত্যেকৰে নিজস্ব গতিশীলতা আৰু প্ৰত্যাছান আছে, বিশেষকৈ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত। সীমান্তৰ দ্বাৰা আৱদ্ধ হৈ থকাতকৈ ভাৰতৰ সম্প্ৰদায়সমূহে ভাগ-বতৰা কৰা অভিজ্ঞতা আৰু পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে লাভৱান হয়। কিন্তু বৰ্তমানৰ শৈক্ষিক পৰিৱেশে আমাৰ সংবিধানত সন্নিৱিষ্ট সমাজবাদী আদৰ্শক প্ৰায়ে উপেক্ষা কৰে, যিয়ে সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ আৰু গণতান্ত্ৰিক নীতি-নিয়মৰ নিৰ্দেশ দিয়ে। সমাজবাদে সামাজিক বিভাজন দূৰ কৰা আৰু ন্যায়পৰায়ণতাক প্ৰসাৰিত কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে, সামাজিক ন্যায়ৰ ওপৰত প্ৰিমিয়াম ৰাখে।

এই বৈচিত্ৰময় সাংস্কৃতিক পৰিৱেশৰ ভিতৰত বিভিন্ন পৰম্পৰাৰ সহাবস্থান আছে, পৰম্পৰাগতভাৱে ধৰ্মৰ ব্ৰাহ্মণিক ধাৰণাসমূহে দখল ৰাখিছে। এই ধাৰণাসমূহে ব্যক্তিগত কৰ্তব্যৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে, যাৰ পৰা অধিকাৰ আহৰণ কৰা হয়। তথাপিও এই

পৰম্পৰাগত মূল্যবোধৰ সৈতে আধুনিক মানৱ অধিকাৰৰ সামঞ্জস্যতা সম্পৰ্কে প্ৰশ্ন উত্থাপন হয়, বিশেষকৈ ধৰ্মশাস্ত্ৰৰ দৰে প্ৰাচীন গ্ৰন্থই আইনৰ আগত সমতাৰ ওপৰত সামাজিক স্তৰবৃত্তক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়াৰ বাবে। এই গ্ৰন্থসমূহৰ অন্তৰ্নিহিত জাতি ব্যৱস্থাই সহজাতভাৱে মানৱ মৰ্যাদাক ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰে আৰু সমতাৰ ধাৰণাটোক প্ৰত্যাহ্বান জনায়।

ভাৰতীয় সংস্কৃতিত গভীৰভাৱে শিপাই থকা এই 'কৰ্তব্য-প্ৰথম' নীতি-নিয়ম ইউৰোপৰ ব্যক্তিকেন্দ্ৰিক ৰাজনৈতিক পৰম্পৰাৰ পৰা বিচ্ছিন্ন। পশ্চিমীয়া ৰাজনৈতিক দৰ্শন প্ৰায়ে ব্যক্তি, সমাজ আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ আন্তঃক্ৰিয়াৰ আশে-পাশে ঘূৰি থাকে যদিও ভাৰতীয় চিন্তাধাৰাই ঐতিহাসিকভাৱে তেওঁলোকক সম্ভাৱ্য বিৰোধী সত্তা হিচাপে লয়। এই মৌলিক পাৰ্থক্যই ভাৰতৰ শৈক্ষিক আৰু ৰাজনৈতিক পৰিৱেশত সমাজৰ নীতি-নিয়ম আৰু মূল্যবোধক নেভিগেট কৰাৰ জটিলতাক আলোকপাত কৰে।

ভাৰতীয় মুছলমানসকলৰ মাজত জাতি পৰীক্ষা কৰি কৰা কেইবাটাও অধ্যয়নে প্ৰকাশ কৰিছে যে হিন্দু সামাজিক নীতি-নিয়মসমূহে তেওঁলোকৰ মাজত জাতি অটল থকাৰ আংশিক কাৰণ হ'ব পাৰে যদিও ইয়াৰ দ্বাৰা অঞ্চলটোৰ মুছলমানসকলৰ মাজত জাতি স্তৰবিন্যাসৰ উৎপত্তি কেনেকৈ হ'ল তাৰ এক বিস্তৃত ব্যাখ্যা দিয়া হোৱা নাই। ইয়াৰ উপৰিও এই অধ্যয়নসমূহে উলামাৰ কিছুমান অংশ, ইছলামিক ন্যায়বিজ্ঞানৰ পণ্ডিতসকলৰ অৱদানক উপেক্ষা কৰে, যিসকলে কাফা'আৰ ধাৰণাটোৰ জৰিয়তে জাতিক ধৰ্মীয় বৈধতা প্ৰদান কৰিছে।

প্ৰাচীন ব্ৰাহ্মণ্যবাদী গ্ৰন্থ ঋগ্বেদত উল্লেখ কৰা জাতি ব্যৱস্থাটোক সমাজৰ সম্প্ৰীতি বজাই ৰখাৰ লক্ষ্যৰে সামাজিক গাঁথনি হিচাপে ৰচনা কৰা হৈছিল। ই ব্যক্তিক চাৰিটা প্ৰাথমিক বৰ্ণত ভাগ কৰিছিল, লগতে ব্যৱস্থাৰ বাহিৰৰ বৰ্ণক "অস্পৃশ্য" (অবৰ্ণ) বুলি জনাজাত। ১৯৫০ চনত ভাৰতৰ সংবিধান গৃহীত হোৱাৰ লগে লগে জাতিভিত্তিক বৈষম্য নিষিদ্ধ হোৱাৰ পিছতো এনে প্ৰথা সমাজত বিয়পি আছে।

প্ৰাচীন ভাৰতৰ বৈদিক ব্ৰাহ্মণসকলে জাতিক সমাজৰ গাঁথনিৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয় বুলি ভাবে অতিশয় সন্মান কৰিছিল। কিন্তু বুদ্ধই লক্ষণীয়ভাৱে বেলেগ স্থিতি গ্ৰহণ কৰিছিল, নিপীড়নকাৰী জাতি ব্যৱস্থাক তীব্ৰভাৱে নিন্দা কৰিছিল। তেওঁৰ মঠৰ সমাজত জাতিৰ সকলো প্ৰভেদ নোহোৱা হৈ গ'ল, নদীৰ সৈতে সাগৰত মিলি যোৱাৰ দৰে। পূৰ্বৰ পৰিচয়বোৰ ভংগ হ'ল, তাৰ ঠাইত সংঘৰ ভিতৰত এক ঐক্যবদ্ধ পৰিচয় আহিল।

বিশ্বই নতুন শতিকাত প্ৰৱেশ কৰাৰ লগে লগে ভাৰতে এক দ্বৈত প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'বলগীয়া হ'ল। বাহ্যিকভাৱে বিশ্বায়নে পৰিৱৰ্তনৰ এক জটিল শৃংখলৰ সৃষ্টি কৰিছিল, আনহাতে আভ্যন্তৰীণভাৱে নৃগোষ্ঠীয়-জাতীয়তাবাদ আৰু ধৰ্মীয় মৌলবাদে সংহতিৰ প্ৰতি ভাবুকি কঢ়িয়াই আনিছিল। এই প্ৰত্যাহ্বানসমূহ আন্তঃসংযোগী আছিল আৰু ইয়াৰ গভীৰ প্ৰভাৱ আছিল, যিয়ে পৰম্পৰাগত জাতি-ৰাষ্ট্ৰৰ ধাৰণাটোক সম্ভাৱনাময়ভাৱে খহাই পেলাইছিল। বিগত দশকত ভাৰতত সংকটৰ প্ৰাদুৰ্ভাৱ ঘটিছে, বিশেষকৈ জাতি সম্পৰ্কীয় সামাজিক আৰু ধৰ্মীয় সংঘাতৰ ফলত ধৰ্মনিৰপেক্ষতা আৰু গণতন্ত্ৰ বিপন্ন হৈ পৰিছে।

ফলস্বৰূপে ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক পৰিচয় নিৰীক্ষণৰ অধীনত আছে, যাৰ বাবে পুনৰ মূল্যায়নৰ প্ৰয়োজন। কৰ্মশালাৰ লক্ষ্য আছিল নিৰ্দিষ্ট উত্তৰ দিয়া নহয় বৰঞ্চ প্ৰাসংগিক ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক বিষয়সমূহৰ ওপৰত চিন্তা জগাই তোলা, আলোচনা আৰু অন্বেষণৰ পোষকতা কৰা। এই পদ্ধতিয়ে প্ৰত্যাহ্বানসমূহৰ জটিলতা আৰু মুকলি অনুসন্ধানৰ প্ৰয়োজনীয়তাক স্বীকাৰ কৰে। সেইবাবেই কৰ্মশালাখনলৈ অৱদানসমূহ বৈচিত্ৰময় আছিল, বিভিন্ন দৃষ্টিভংগী আৰু আংশিক সিদ্ধান্তসমূহ প্ৰতিফলিত কৰিছিল, যিটো সংলাপ প্ৰক্ৰিয়াৰ লগত খাপ খাই পৰে।

২০১১ চনৰ লোকপিয়লৰ তথ্যৰ ভিত্তিত ভাৰতৰ ৭৯.৮% জনসংখ্যাই হিন্দু ধৰ্ম পালন কৰে, আনহাতে ১৪.২% ইছলাম ধৰ্ম পালন কৰে। বাকী ৬% লোকে খ্ৰীষ্টান, শিখ, বৌদ্ধ, জৈন, আৰু থলুৱা জাতিগতভাৱে বান্ধ খাই থকা ধৰ্মকে ধৰি অন্যান্য বিভিন্ন ধৰ্ম অনুসৰণ কৰে। ভাৰতৰ তৃতীয় বৃহত্তম ধৰ্ম হিচাপে খ্ৰীষ্টান ধৰ্মৰ স্থান। ইয়াৰ উপৰিও ভাৰতত জৰদস্তি আৰু ইহুদী ধৰ্মৰ প্ৰাচীন শিপা আছে, ইয়াৰ অনুগামী যথেষ্ট সংখ্যক। এই ধৰ্মসমূহ দেশৰ থলুৱা নহ'লেও ভাৰতে বিশ্বজুৰি জৰদস্তি (পাৰ্চী আৰু ইৰাণী) আৰু বাহাই ধৰ্ম অনুগামীৰ সৰ্বাধিক জনসংখ্যাৰ গৌৰৱ কৰে। আন বিভিন্ন বিশ্ব ধৰ্মৰ ভাৰতৰ লগত আধ্যাত্মিক সম্পৰ্ক আছে; উদাহৰণস্বৰূপে, বাহাই বিশ্বাসে বুদ্ধ আৰু কৃষ্ণৰ দৰে ব্যক্তিত্বক সৰ্বশক্তিমানৰ প্ৰকাশ হিচাপে স্বীকৃতি দিয়ে।

ভাৰতত বিশ্বজুৰি তৃতীয় বৃহত্তম ছিয়া জনসংখ্যাৰ স্থানো আছে আৰু ইয়াক আহমদিয়া ইছলামৰ জন্মস্থান হিচাপে গণ্য কৰা হয়, দেশখনত কমেও ২০ লাখ আহমদী মুছলমান বাস কৰে। উল্লেখযোগ্য যে ভাৰতত মইনুদ্দিন চিষ্টি আৰু নিজামুদ্দিন আউলিয়াৰ দৰে পূজনীয় চুফী সন্তসকলৰ মন্দিৰ আছে, যিয়ে বিশ্বজুৰি দৰ্শনাৰ্থীক আকৰ্ষণ কৰে। দেশখনত তাজমহল আৰু কুতুব মিনাৰৰ দৰে উল্লেখযোগ্য ইছলামিক স্থাপত্যৰ আশ্চৰ্য্যও আছে। মুছলমান সম্প্ৰদায়ৰ সৈতে জড়িত বিষয়সমূহ মুছলমান ব্যক্তিগত আইন অনুসৰি পৰিচালিত হয়, ১৯৮৫ চনত সাংবিধানিক সংশোধনীৰ ফলত পাৰিবাৰিক বিষয়ত ইয়াৰ কৰ্তৃত্ব শক্তিশালী হয়।

মিজোৰাম, মেঘালয়, আৰু নাগালেণ্ডত খ্ৰীষ্টানসকলৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা, নিজ নিজ জনসংখ্যাৰ ৮৫%, ৬৪% আৰু ৮৭%। অসম আৰু পশ্চিমবংগত জনসাধাৰণৰ প্ৰায় এক চতুৰ্থাংশই মুছলমান বুলি পৰিচয় দিয়ে, শতকৰা হাৰ ক্ৰমে প্ৰায় ২৮% আৰু ২৪%। ছিকিমত বৌদ্ধ ধৰ্মাৱলম্বী লোকৰ সংখ্যা সৰ্বাধিক ২৭%, তাৰ পিছতে আছে অৰুণাচল প্ৰদেশত ১৩%। ইয়াৰ উপৰিও অৰুণাচল প্ৰদেশৰ দৰে অঞ্চলৰ জনসংখ্যাৰ এক উল্লেখযোগ্য অংশই জনজাতীয় বিশ্বাস মানি চলে, সূৰ্য্য আৰু চন্দ্ৰৰ পূজাক কেন্দ্ৰ কৰি চলি থকা পৰম্পৰা ড'নি প'লোৰ দৰে প্ৰাকৃতিক আত্মাক পূজা কৰে। এই বৈচিত্ৰ্যই ভাৰতীয় সমাজৰ বহুত্ববাদী তন্ত্ৰটোক আলোকপাত কৰে:

১) ধৰ্মত বহুত্ব: ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ চহকী টেপেষ্ট্ৰীয়ে ইয়াৰ উল্লেখযোগ্য বৈচিত্ৰ্য, সমন্বয় আৰু সংশ্লেষণ প্ৰতিফলিত কৰে, যিটো ইয়াৰ ধৰ্মীয় পৰিৱেশতো স্পষ্ট। সাধাৰণতে হিন্দু ধৰ্মৰ সৈতে, বিশেষকৈ বৈদিক ব্ৰাহ্মণ্যবাদ নামেৰে জনাজাত ইয়াৰ প্ৰাচীন ৰূপৰ সৈতে জড়িত হ'লেও ভাৰতীয় ধৰ্মই বেদ, ধৰ্মশাস্ত্ৰ, পুৰাণৰ দৰে গ্ৰন্থত শিপাই থকা অসংখ্য পৰম্পৰাক সামৰি লৈছে। সময়ৰ লগে লগে বিশেষকৈ মহাকাব্য আৰু গুপ্ত বংশৰ যুগত এই বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ পৰম্পৰাসমূহ হিন্দু ধৰ্ম শব্দৰ অধীনত একত্ৰিত হৈছিল। কিন্তু হিন্দু ধৰ্ম একক সত্তা নহয় বৰঞ্চ ই এক জটিল টেপেষ্ট্ৰী, যাৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে ছেদক স্তৰ আৰু আঞ্চলিক তাৰতম্য যিয়ে কেতিয়াবা স্বকীয়তা বজাই ৰাখে আৰু আন কেতিয়াবা একত্ৰিত হোৱা যেন লাগে, যাৰ ফলত এক ঐক্যবদ্ধ ধৰ্মৰ আভাস সৃষ্টি হয়।

স্থানীয় ধৰ্মীয় পদ্ধতিসমূহ একেলগে মিলি যোৱা সমন্বয়ৰ প্ৰক্ৰিয়াটোক প্ৰথমে ১৮৯১ চনৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা লোকপিয়লৰ গণনাকাৰীসকলে হিন্দু ধৰ্ম বুলি স্বীকৃতি আৰু লেবেল লগাইছিল।

উপনিষদৰ যুগত জৈন আৰু বৌদ্ধ ধৰ্মৰ উত্থান ঘটি ব্ৰাহ্মণ ধৰ্মৰ প্ৰতি এক উল্লেখযোগ্য প্ৰত্যাহ্বানৰ সৃষ্টি হৈছিল। মহাবীৰ আৰু বুদ্ধই নিজৰ কাৰিৰ্জমাটিক আবেদন আৰু আন্তৰিক শিক্ষাৰে ভাৰতীয় জনসাধাৰণক গভীৰভাৱে প্ৰভাৱিত কৰিছিল, আচাৰ-ব্যৱহাৰৰ পৰিৱৰ্তে জীৱন আৰু আভ্যন্তৰীণ জ্ঞানৰ বাবে পথ প্ৰদৰ্শক নীতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল।

বৌদ্ধ ধৰ্মৰ অৱনতিৰ পিছত শৈৱ আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ উন্মেষ ঘটিছিল, যিয়ে স্থানীয় বিশ্বাসৰ সৈতে ব্ৰাহ্মণীয় মতবাদৰ মিশ্ৰণ প্ৰতিফলিত কৰিছিল।

ইছলাম ভাৰতৰ দ্বিতীয় বৃহত্তম ধৰ্ম হিচাপে থিয় দিছে, ই চুন্নী, শ্বিয়া, ইছমাইলী ইছলাম আদি বিভিন্ন শাখাক সামৰি লৈছে। স্বাধীনতাৰ পিছত ব্ৰিটিছ ভাৰতৰ বহু বিশিষ্ট মুছলমান নেতাই পাকিস্তানলৈ প্ৰব্ৰজন কৰে, যাৰ ফলত হায়দৰাবাদৰ দৰে মুছলমান কেন্দ্ৰত অভিজাত সংস্কৃতিৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে। ইছলামিক প্ৰভাৱে ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশত বিয়পি পৰিছে। ভাৰতৰ জনসংখ্যাৰ প্ৰায় ২.৩ শতাংশ (প্ৰায় উনৈশ নিযুত ব্যক্তি)ৰ দ্বাৰা প্ৰচলিত খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম জাতিটোৰ দ্ৰুতগতিত বৃদ্ধি পোৱা ধৰ্মসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম। খ্ৰীষ্টান সম্প্ৰদায়ত ছিৰিয়ান খ্ৰীষ্টানসকলৰ দৰে প্ৰাচীন গোটসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে, ইয়াৰ শিপা খ্ৰীষ্টান ধৰ্মৰ প্ৰথম দিনৰ পৰাই আৰম্ভ হৈছে। উপমহাদেশখনৰ বিভিন্ন অঞ্চলত খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম গ্ৰহণৰ দৃষ্টান্ত দেখা যায়।

বৰ্তমান ভাৰতত প্ৰায় ষোল্ল নিযুত ব্যক্তিয়ে শিখ ধৰ্ম পালন কৰে। গৰিষ্ঠসংখ্যক, বাৰ নিযুত, পঞ্জাবত বাস কৰে, যাৰ জনসংখ্যা হাৰিয়ানা, দিল্লী, ৰাজস্থান, আৰু উত্তৰ প্ৰদেশত যথেষ্ট। স্বাধীনতাৰ পিছত পঞ্জাবে নিজৰ পশ্চিম ভূখণ্ড পাকিস্তানৰ হাতত অৰ্পণ কৰে। শিখসকলক সাধাৰণতে পাণ্ডুৰি, দাড়ি, ষ্টীলৰ বেংগলকে ধৰি তেওঁলোকৰ সুকীয়া সাজ-পোছাকৰ দ্বাৰা চিনাক্ত কৰা হয় যদিও কিছুমানে পশ্চিমীয়া সাজ-পোছাক আৰু গ্ৰুমেিংৰ প্ৰতি আনুগত্য প্ৰকাশ কৰে।

বৌদ্ধ ধৰ্মাৱলম্বী লোকসকলে জনসংখ্যাৰ ১ শতাংশতকৈও কম, ২০০১ চনলৈকে মুঠ প্ৰায় ৭০ লাখ। ১৯৫১ চনত লোকপিয়লত মাত্ৰ ১ লাখ ৮১ হাজাৰ বৌদ্ধ লোকৰ সংখ্যা পোৱা গৈছিল, যিয়ে ইয়াৰ জন্মস্থানত বিশ্বাসৰ প্ৰায় নোহোৱা হোৱাৰ ইংগিত দিয়ে। কিন্তু ১৯৫০ চনৰ পৰা বৌদ্ধ ধৰ্মৰ সৰলতাৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত হৈ বিশেষকৈ দলিতসকলৰ মাজত পুনৰ উত্থান ঘটিছে। ভাৰতত দালাই লামা আৰু তিব্বতী শৰণাৰ্থীৰ উপস্থিতিয়ে বৌদ্ধ ধৰ্মৰ দৃশ্যমানতাক আৰু অধিক শক্তিশালী কৰিছে। ১৯৫৬ চনত বি.আৰ. আশ্বেদকাৰে ডেৰ লাখ দলিতক বৌদ্ধ ধৰ্মলৈ ৰূপান্তৰিত কৰাৰ নেতৃত্ব দিছিল, ইয়াৰ থলুৱা শিপা, বিশ্বব্যাপী প্ৰসাৰ আৰু মানৱীয় আদৰ্শৰ দ্বাৰা আকৰ্ষিত হৈছিল। এই পুনৰুজ্জীৱনে বৌদ্ধ ধৰ্মক এক নিৰ্দিষ্ট আগ্ৰহৰ পৰা এক ব্যাপক আন্দোলনলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিছে।

ভাৰতত প্ৰায় ৩৪ লাখ জৈন লোকো বাস কৰে, যি মূলতঃ মহাৰাষ্ট্ৰ, ৰাজস্থান, গুজৰাটৰ দৰে পশ্চিম অঞ্চলত কেন্দ্ৰীভূত হৈ আছে। উল্লেখযোগ্য যে জৈনসকলে উদ্যোগ, বাণিজ্য, আইন, শিক্ষাকে ধৰি বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য অৱদান আগবঢ়াইছে। জৈন ধৰ্মই ভাৰতীয় দৰ্শনক গভীৰভাৱে গঢ় দিছে আৰু মহাত্মা গান্ধীৰ দৰে ব্যক্তিসকলক বিশেষকৈ সত্যগ্ৰহ বা অহিংস প্ৰতিৰোধৰ দৰে ধাৰণাসমূহৰ বিকাশত প্ৰভাৱ পেলাইছে।

২/ ভাষাত বহুত্বঃ

ভাৰতীয় সংবিধানে আঠাইশটা ভাষাক আনুষ্ঠানিকভাৱে স্বীকৃতি দিছে, যিবোৰ ১৬০০ৰো অধিক উপভাষাত কোৱা হয়। দেৱনাগ্ৰী লিপিত লিখা হিন্দীয়ে ভাৰতৰ চৰকাৰী ভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰাৰ বিপৰীতে ইংৰাজীয়ে চৰকাৰী কৰ্ম ভাষা হিচাপে কাম কৰে। ইংৰাজীয়ে বহু শিক্ষিত

ভাৰতীয়ৰ বাবে প্ৰায়ে প্ৰাথমিক ভাষা হিচাপে কাম কৰে আৰু অসংখ্য বহুভাষিক ব্যক্তিৰ বাবে ই গৌণ ভাষা হিচাপে কাম কৰে। ভাৰতৰ ৰাজ্যৰ সীমা প্ৰায়ে ভাষিক বিভাজনৰ লগত মিলি যায়, স্থানীয় ভাষাৰ বৈচিত্ৰ্যক প্ৰতিফলিত কৰে। হিন্দী আৰু ইংৰাজীৰ বাহিৰেও বিশিষ্ট ভাষাসমূহৰ ভিতৰত অসমীয়া, বাংলা, গুজৰাটী, কানাড়া, কাশ্মীৰী, কংকনী, সংস্কৃত, সিন্ধী, তামিল, মালয়ালম, মাৰাঠী, পাঞ্জাবী, উড়িয়া, তেলেগু, আৰু উৰ্দু আদি।

ভাৰতীয় ভাষাৰ উৎপত্তি বৈচিত্ৰময়, কিছুমান ভাৰত-ইউৰোপীয় গোটেৰ অন্তৰ্গত, যিটো ভাৰতলৈ প্ৰব্ৰজন কৰা আৰ্যসকলে কোৱা ভাষাৰ পৰাই আৰম্ভ হয়। এই ভাষাই ভাৰতীয় গোটে গঠন কৰে। আনহাতে দক্ষিণ ভাৰতৰ থলুৱা ড্ৰাবিড় ভাষাই সংস্কৃত আৰু হিন্দীৰ সুকীয়া প্ৰভাৱ প্ৰদৰ্শন কৰে। বেছিভাগ ভাৰতীয় ভাষাৰ নিজস্ব লিপি আছে আৰু ইংৰাজীৰ সমান্তৰালভাৱে নিজ নিজ ৰাজ্যত প্ৰধানকৈ কোৱা হয়।

হিন্দীয়ে প্ৰায় ২০% জনসংখ্যাৰ বাবে থলুৱা ভাষা হিচাপে কাম কৰে, প্ৰধানকৈ বিহাৰ, মধ্যপ্ৰদেশ, ৰাজস্থান, আৰু উত্তৰ প্ৰদেশক সামৰি লোৱা হিন্দী বেল্ট হিচাপে স্বীকৃতিপ্ৰাপ্ত অঞ্চলটোৰ ভিতৰত। ইয়াৰ উপৰিও ই ভাৰতীয় সংঘৰ চৰকাৰী ভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছে।

প্ৰাচীন মৌখিক আখ্যানসমূহৰ লিখিত ৰূপলৈ পৰিৱৰ্তন হোৱা যেন লাগে অশোকৰ ৰাজত্বকাল আৰু গুপ্ত সাম্ৰাজ্যৰ মাজত। আটাইতকৈ প্ৰাচীন ডিচিফাৰেবল গ্ৰন্থসমূহ হৈছে খ্ৰীষ্টপূৰ্ব তৃতীয় শতিকাৰ অশোকন শিলালিপি। অন্যান্য সাহিত্যিক ৰচনাৰ বুজাবুজিৰ বাবে মুদ্ৰা, প্ৰত্নতাত্ত্বিক তথ্য, শিল্পকৰ্ম আদি বিভিন্ন উৎসৰ পৰা লোৱা পণ্ডিতৰ ব্যাখ্যা আৰু তুলনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।

খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্থ শতিকাৰ সময়ছোৱাত উত্তৰ ভাৰতীয় দুখন বিশিষ্ট মহাকাব্য মহাভাৰত আৰু ৰামায়নে সাহিত্যিক গঠন লাভ কৰে। ইফালে দক্ষিণ ভাৰতৰ মহাকাব্য ইলাংকো আটিকালৰ চিলাপ্পাদিকাৰম এক স্বতন্ত্ৰ পৰম্পৰাৰ ভিতৰত এক উল্লেখযোগ্য সৃষ্টি হিচাপে থিয় দিছে। কালিদাসৰ দৰে নাট্যকাৰে ইয়াৰ কেন্দ্ৰীয় চৰিত্ৰৰ নামেৰে নামাকৰণ কৰা মেঘাদুতা ("The Cloud Messenger") আৰু শকুন্তলা আদি কালজয়ী ৰচনাৰ অৱদান আগবঢ়াইছিল। আন এখন উল্লেখযোগ্য নাটক হ'ল মৰ্চকটিকা ("সৰু মাটিৰ গাড়ী"), পৰম্পৰাগতভাৱে ৰজা শূদ্ৰকৰ বুলি কোৱা হয়, য'ত এগৰাকী উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ প্ৰেমত পৰা এজন নিঃস্ব ব্ৰাহ্মণ বণিকৰ কাহিনী চিত্ৰিত কৰা হৈছে। জনপ্ৰিয় সাহিত্যৰ ভিতৰত পঞ্চতন্ত্ৰৰ পশু উপকথা আৰু বৌদ্ধ জাতক কাহিনী। এই আখ্যানসমূহে উত্তৰ ভাৰতীয় মহাকাব্য দুটাৰ আধাৰত ১৯৮০ চনৰ ধাৰাবাহিকখনৰ দৰে টেলিভিছন অভিযোজন, কমিক বুক পৰিবেশন, অনলাইন প্লেটফৰ্মকে ধৰি বিভিন্ন পুনৰ কোৱাৰ জৰিয়তে নিজৰ আকৰ্ষণ বজাই ৰাখিছে।

ভক্তি পৰম্পৰাৰ উত্থানৰ ফলত সংস্কৃতৰ পৰা স্থানীয় ভাষালৈ পৰিৱৰ্তনে গতি লাভ কৰিছিল। এই পৰম্পৰাসমূহ এনে গীত আৰু কবিতাৰ ওপৰত কেন্দ্ৰিত আছিল যিয়ে ব্যক্তিৰ ঐশ্বৰিকতাৰ সৈতে ঐক্যৰ বাবে আকাংক্ষা প্ৰকাশ কৰিছিল। দক্ষিণ ভাৰতৰ পৰা উৎপত্তি হোৱা ভক্তি আন্দোলন ক্ৰমান্বয়ে উত্তৰ দিশলৈ বিয়পি পৰে। সমান্তৰালভাৱে তামিল কবিসকলে ফুলি উঠিছিল, বৈচিত্ৰময় ধৰ্মনিৰপেক্ষ কবিতাও উৎপাদন কৰিছিল। নৱম আৰু দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত তামিল, তেলেগু আৰু কানাড়া ভাষাৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত উল্লেখযোগ্য অগ্ৰগতি লাভ কৰা হয় আৰু দশম শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ পৰা কৰ্ণাটকত মুক্ত পদ্য কবিতাৰ উত্থান ঘটে। গোটেই তেৰশৰ পৰা অষ্টাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ভক্তি সাহিত্যৰ চলি

থকা বিকাশৰ ফলত আঞ্চলিক ভাষাৰ বিৱৰ্তন তীব্ৰতৰ হৈ পৰিছিল। এই ভাষিক বিৱৰ্তন ইছলামৰ সৈতে হোৱা পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ দ্বাৰা আৰু অধিক প্ৰভাৱিত হৈছিল, যিয়ে এই সময়ছোৱাত ভাৰতৰ ভিতৰত ইয়াৰ সুকীয়া সাংস্কৃতিক পৰিচয়কো গঢ় দিছিল। মানৱতা আৰু ধৰ্মৰ সাৰ্বজনীনতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা ভক্তি আন্দোলনৰ সমান্তৰালভাৱে দক্ষিণ আৰু পূব ভাৰতৰ হিন্দু শাসিত অঞ্চলসমূহত পবিত্ৰ ৰাজত্বক প্ৰচাৰ কৰা প্ৰতিষ্ঠানসমূহ প্ৰতিষ্ঠা কৰা দেখা গৈছিল। এই প্ৰতিষ্ঠানসমূহে স্তৰবৃত্তৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল আৰু সংস্কৃত পৰম্পৰা ৰক্ষাৰ বাবে আচাৰ-ব্যৱহাৰ বিশেষজ্ঞৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল।

ভক্তি আন্দোলনত গুৰু নানক, সুৰ দাস, মীৰা বাই, কবীৰ, তুলসী দাস আদি উল্লেখযোগ্য কবিসকলক সামৰি লোৱা হৈছিল আৰু তুলসী দাসৰ বিশেষ প্ৰভাৱ আছিল। সুৰ দাসে কৃষ্ণ ভক্তিৰ সৈতে জড়িত হিন্দীৰ উপভাষা ব্ৰজ ভাষাত ৰচনা কৰিছিল। ৰাজপুত ৰাজকুমাৰী মীৰা বাই নিজৰ প্ৰকৃত পত্নী হিচাপে গণ্য কৰা কৃষ্ণৰ ওচৰত নিজকে উৎসৰ্গা কৰিবলৈ নিজৰ সাংসাৰিক সম্পৰ্ক ত্যাগ কৰাৰ বাবে বিখ্যাত। মধ্যযুগীয় হিন্দী, ৰাজস্থানী, আৰু গুজৰাটীৰ জৰিয়তে প্ৰেৰণ কৰা তেওঁৰ ৰচনাসমূহে তেওঁৰ ভক্তিক প্ৰতিফলিত কৰে। ভক্তি কবিতাৰ সমান্তৰালকৈ ভাৰত-ইছলামিক সাহিত্যৰ ৰূপৰ উন্মেষ ঘটিছিল, য'ত বীৰত্বৰ কৃতিত্বৰ কাহিনী আৰু প্ৰখ্যাত উৰ্দু গজলও আছিল। কবিসকলে এই ৰূপটো আয়ত্ত কৰিছিল, প্ৰেমৰ পৰা আৰম্ভ কৰি সামাজিক ধাৰাভাষালৈকে বহুতো বিষয়বস্তু প্ৰকাশ কৰিবলৈ আভ্যন্তৰীণ মিটাৰ আৰু আলোকপাতৰ সৈতে ছন্দযুক্ত কপলেটৰ এক গাঁথনিগত ক্ৰম ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

ভাৰত-ইছলামিক কবিতাৰ আৰম্ভণিতে খুছৰৌত ইয়াৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যক্তিত্ব দেখা গৈছিল, যাক আমিৰ দেহলৱী (১২৫৩-১৩২৫) নামেৰেও পৰিচিত। মোগল সম্ৰাটৰ দৰে উল্লেখযোগ্য ব্যক্তিকে ধৰি সকলো ভাৰত-পাৰ্চী কবিয়ে সাধাৰণতে কলমৰ নাম গ্ৰহণ কৰিছিল। তাৰ ভিতৰত বাহাদুৰ শ্বাহে (১৭৭৫-১৮৬২) জাফৰ (বিজয়) নামেৰে ৰচনা ৰচনা কৰিছিল। এই কাব্য পৰম্পৰাৰ শিখৰত উপনীত হয় মোগল যুগৰ গোখুলিৰ ফালে, য'ত মিৰ (মীৰ তাকি, প্ৰায় ১৭২২-১৮১০) আৰু গালিব (মিৰ্জা আছাদুল্লাহ খান, ১৭৯৭-১৮৬৯) বিশিষ্ট ব্যক্তি হিচাপে আত্মপ্ৰকাশ কৰে। কিন্তু ১৮৫৭ চনৰ ব্যৰ্থ বিদ্ৰোহৰ পৰিঘটনাই শেষৰজন মোগল সম্ৰাটৰ কবি বাঁটা বিজয়ী হিচাপে গালিবৰ কাৰ্যকাল বিঘ্নিত হয়।

১৯ শতিকাৰ আৰম্ভণিতে ৰামমোহন ৰায়ে (১৭৭২-১৮৩৩) স্থানীয় ভাষাৰ প্ৰেছ স্থাপনৰ পথ প্ৰদৰ্শক হিচাপে কাম কৰিছিল আৰু সংস্কৃত গ্ৰন্থৰ বাংলা আৰু ইংৰাজীলৈ অনুবাদৰ কাম হাতত লৈছিল। এই সময়ছোৱাত ভাৰততো ঔপন্যাসিকৰ উত্থান ঘটিছিল, ইয়াৰ ভিতৰত বংগীমচন্দ্ৰ চেটাৰ্জী (১৮৩৮-১৮৯৪) আনন্দমথ ("The Abbey of Bliss" [1882]) আদি ঐতিহাসিক ৰোমাঞ্চৰ বাবে উল্লেখযোগ্য, য'ত ১৭৭৯ চনত বংগত সংন্যাচী বিদ্ৰোহৰ চিত্ৰণ কৰা হৈছিল। ইফালে মাৰাঠী, তামিল, উৰ্দু, হিন্দী আদি বিভিন্ন ভাৰতীয় ভাষাৰ ঔপন্যাসিকসকলে সামৰিক কাৰ্য্যৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ৰোমান্টিক কাহিনী আৰু গোয়েন্দা আখ্যানলৈকে বিভিন্ন বিষয়বস্তুৰ সন্ধান কৰিছিল।

১৯ শতিকাৰ উল্লেখযোগ্য সাহিত্যিক গ্ৰন্থসমূহৰ ভিতৰত মীৰা মহম্মদ হাদে ৰোজা (১৮৫৭-১৯৩১)ৰ ৰচনা কৰা উৰ্দু উপন্যাস উমৰাও জান আদা (১৮৯৯) অন্যতম। ১৮৫৭ চনৰ অস্থিৰতাৰ মাজত পৰিৱেশিত এই উপন্যাসখনত লক্ষ্ণৌৰ এগৰাকী কটেছনৰ জীৱন আৰু বিদ্ৰোহৰ পিছৰ অভিজ্ঞতাৰ বুৰঞ্জী লিখা হৈছে।

এই অসফল বিদ্রোহৰ পাছৰ পৰিণতিই ভাৰত-ইছলামিক আদালতৰ সৈতে জড়িত কবিসকলক গভীৰভাৱে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। গাজী (১৭৯৭-১৮৬৯) নামৰ এজন প্ৰখ্যাত কবিয়ে সংগী আৰু পৃষ্ঠপোষকতা দুয়োটা হেৰুৱাই পেলোৱাৰ সময়তে উল্লেখযোগ্য কবিতা সংকলন আৰু পুথিভঁৰালসমূহ বিধ্বস্ত হৈ পৰিছিল। বিলুপ্ত যুগৰ এই আৰেগ আজাদ (১৮৩০-১৯১০) আৰু হালি (১৮৩৭-১৯১৪)ৰ দৰে উৰ্দু কবিৰ ৰচনাত প্ৰতিধ্বনিত হৈছিল। উৰ্দু সাহিত্য আৰু ভাৰত-ইছলামিক সংস্কৃতিৰ সন্মুখীন হোৱা সংকটৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাই ছাৰ ছায়িদ আহমদ খানে (১৮১৭-১৮৯৮) ১৮৭৫ চনত আলিগড়ত বৌদ্ধিক জীৱনক সজীৱ কৰাৰ লক্ষ্যৰে মুহাম্মাদন এংলো-অৰিয়েণ্টেল কলেজ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। এই পদক্ষেপৰ ভিতৰত আছিল সাহিত্য আলোচনী প্ৰতিষ্ঠা আৰু কবিতা আৰু গদ্য ৰচনাৰ প্ৰচাৰ। আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যৰ পশ্চিমীয়া স্বীকৃতি লাভ কৰে ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰে (১৮৬১-১৯৪১) ১৯১৩ চনত জীৱন আৰু বিশ্বাসক উদযাপন কৰা প্ৰথমে বাংলা ভাষাত প্ৰকাশিত প্ৰশংসিত গ্ৰন্থ "গীতঞ্জলি" (১৯১২)ৰ বাবে সাহিত্যৰ নোবেল বঁটা লাভ কৰাৰ লগে লগে।

আধুনিক হিন্দী সাহিত্যৰ বিৱৰ্তনে ঔপন্যাসিক ৰূপত প্ৰকাশ পাইছিল, বিশেষকৈ প্ৰেমচান্দৰ (১৮৮১-১৯৩৬) ৰচনাৰ জৰিয়তে। প্ৰেমচান্দৰ শৈলীয়ে সামাজিক বাস্তৱবাদক আকোৱালি লৈছিল, "গোদান" (১৯৩৬)ত চিত্ৰিত কৰা গাঁৱৰ জীৱনৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰান্তিকৰ পৰা বিংশ শতিকাৰ পৰা জন্মগ্ৰহণ কৰা লেখকসকলে জৰুৰী সামাজিক বিষয়সমূহৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল, যাৰ উদাহৰণ আছিল মুকু ৰাজ আনন্দ (জন্ম ১৯০৫) আৰু তেওঁৰ উপন্যাস "অস্পৃশ্য" (১৯৩৫), যিয়ে এজন বহিষ্কৃত ছুইপাৰৰ জীৱনৰ এটা দিনক চিত্ৰিত কৰিছিল।

৩) সমাজত বহুত্বঃ সমাজে ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ মূল শিলা গঠন কৰে, ইয়াৰ কাঠামো বৰ্ণ ব্যৱস্থাৰ চাৰিওফালে ঘূৰি থাকে, ব্ৰাহ্মণ, ক্ষত্ৰিয়, বৈশ্য, আৰু শূদ্ৰক চিত্ৰিত কৰে। ইয়াৰ উপৰিও ভাৰতীয় সামাজিক তন্ত্ৰৰ ভিতৰত বহিষ্কৃত আৰু অস্পৃশ্যকে ধৰি প্ৰান্তীয় গোট আছে। এই স্তৰভিত্তিক গাঁথনিটো ভাৰতৰ ইতিহাস আৰু সভ্যতাৰ মাজত গভীৰভাৱে শিপাই আছে। হিন্দু ধৰ্মৰ অবিচ্ছেদ্য জাতি ব্যৱস্থটোক শ্ৰদ্ধা জনোৱা হৈছে, আনকি মহাত্মা গান্ধীৰ দৰে বিশিষ্ট ব্যক্তিসকলেও ইয়াক মানৱীয় অন্তৰ্নিহিত বৈষম্যৰ প্ৰতিফলন হিচাপে লৈ ইয়াৰ সমালোচনাৰ পৰা বিৰত আছে। উদাহৰণস্বৰূপে গান্ধীয়ে জাতিক বিভিন্ন সমাজৰ ভূমিকাৰ প্ৰকাশ হিচাপে গণ্য কৰিছিল, ব্যক্তিৰ জন্মগত ক্ষমতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিভিন্ন কামৰ আৰোপ কৰিছিল।

স্বাধীনতা আৰু সাংবিধানিক সংশোধনে জাতিগত বাধাসমূহ ভাঙি পেলাইছে আৰু অস্পৃশ্যতাক বিলুপ্ত কৰিছে বুলি কোৱাৰ পিছতো বিশুদ্ধতা আৰু অশুদ্ধিৰ ব্ৰাহ্মণ্যবাদী ধাৰণাসমূহৰ অৱশিষ্টসমূহ অটুট আছে, সামাজিক স্তৰবিন্যাসক গঢ় দিছে। প্ৰদূষণৰ ধাৰণাটোৱে হিন্দু সমাজৰ নিম্নতম স্তৰত অৱস্থিত "অস্পৃশ্য"ৰ দৰে প্ৰান্তীয় গোটৰ সৃষ্টিত শিখৰত উপনীত হৈছে। বিগত ডেৰ শতিকাত পশ্চিমীয়া আধুনিকতাৰ প্ৰভাৱ আৰু তাৰ পিছত স্বাধীন ভাৰতীয় আধুনিকতাৰ বাবে পৰম্পৰাগত জাতিগত গতিশীলতাত উল্লেখযোগ্য পৰিৱৰ্তন ঘটিছে।

ভাৰতৰ সংবিধানে ১৭ নং অনুচ্ছেদৰ জৰিয়তে ১৯৫০ চনৰ পৰা অস্পৃশ্যতাক কাৰ্যকৰীভাৱে নিষিদ্ধ কৰিছিল, যিয়ে সমাজৰ অন্তৰ্ভুক্তিৰ দিশত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ হিচাপে চিহ্নিত কৰিছিল। কিন্তু শিপাই যোৱা পক্ষপাতিত্ববোৰ টিকি আছে, যাৰ প্ৰমাণ পৰিৱৰ্তনৰ লেহেমীয়া

গতি। ডাঃ বি.আৰ. নেহৰুৰ আইন মন্ত্ৰী হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰাকে ধৰি বিশিষ্ট পদবীত অধিষ্ঠিত ভাৰতৰ সংবিধানৰ মূল স্থপতি আশ্বেদকাৰে জীৱনৰ শেষৰ ফালে মোহভংগৰ সন্মুখীন হোৱাৰ ফলত তেওঁ বৌদ্ধ ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিবলৈ বাধ্য হয়। তেওঁৰ এই যাত্ৰাই জাতিভিত্তিক বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰামৰ প্ৰতীক, যাৰ প্ৰতিধ্বনিত লাখ লাখ লোকে নিজৰ নিম্নবৰ্ণ হিন্দু মূলৰ পৰা আঁতৰি ইছলাম আৰু খ্ৰীষ্টান ধৰ্মৰ দৰে বিকল্প বিশ্বাসত সান্ত্বনা বিচাৰিছে।

ঐতিহাসিকভাৱে অস্পৃশ্য বুলি জনাজাত ব্যক্তিসকলে উচ্চ জাতিৰ সদস্যসকলৰ কাৰ্যকলাপৰ বাবে অপৰিহাৰ্য গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম যেনে অনাময়, মৃতদেহ নিষ্কাশন, চামৰাৰ কাম আৰু অন্যান্য নিম্নমানৰ সেৱাৰ বাবে দায়বদ্ধ হৈ আহিছে। আধুনিক ভাৰতত অস্পৃশ্যতা আইনগতভাৱে বিলুপ্ত কৰা হৈছে যদিও ইয়াৰ প্ৰভাৱ ৰৈ গৈছে।

ভাৰতীয় সমাজৰ মূল শিলাস্তম্ভৰ অনস্বীকাৰ্যভাৱে পৰিয়ালৰ প্ৰতিষ্ঠান। পৰিয়ালৰ ভিতৰত জাতিগত মূল্যবোধৰ প্ৰবোচনা আৰু স্থায়ী কৰি ৰখা হয়, হিন্দু জীৱনশৈলীৰ প্ৰাচীন নীতি অনুসৰি ব্যক্তিৰ জীৱন গঢ় দিয়ে। প্ৰায়ে বহল সমাজৰ এক অণুবিশ্ব হিচাপে চোৱা পৰিয়াল একক ভাৰতত ব্যক্তি আৰু জাতি উভয়ৰে গুৰুত্ব অতিক্ৰম কৰি ধাৰাবাহিকতাৰ শিলাস্তম্ভ হৈয়েই আছে। সহস্ৰাব্দৰ পৰা উত্তৰ ভাৰতীয় পৰিয়ালসমূহে প্ৰধানকৈ পিতৃতান্ত্ৰিক কাঠামোৰ প্ৰতি আনুগত্য প্ৰকাশ কৰি আহিছে, য'ত বয়সস্থ পুৰুষসকলে নিঃসন্দেহে কৰ্তৃত্ব ব্যৱহাৰ কৰিছিল আৰু বহু প্ৰজন্মৰ জীৱন-যাপনৰ ব্যৱস্থা সাধাৰণ আছিল। কিন্তু বিশ্বায়নৰ শক্তিসমূহে পৰম্পৰাগত পাৰিবাৰিক গতিশীলতা আৰু মূল্যবোধক নতুন ৰূপ দিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।

প্ৰাচীন ভাৰতত নাৰীক চিৰকাল নাবালক বুলি গণ্য কৰা হৈছিল, যাৰ বাবে গোটেই জীৱন পুৰুষ আত্মীয়ৰ দ্বাৰা তেওঁলোকৰ অহৰহ "সুৰক্ষা"ৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। এই পিতৃত্ববাদী মনোভাৱ আনকি অতি প্ৰান্তীয় মহিলাসকললৈও বিয়পি পৰিছিল, যেনে মন্দিৰৰ বেশ্যাসকলক "দেৱতাৰ দাস" বুলি গণ্য কৰা হৈছিল। তথাপিও তেতিয়াৰ পৰাই উল্লেখযোগ্য অগ্ৰগতি লাভ কৰা হৈছে, বিধৱাক দাহ কৰা আৰু বলপূৰ্বক বাল্যবিবাহৰ দৰে প্ৰথাক ইতিহাসৰ আওতালৈ অনা হৈছে। ৰাজনীতিত মহিলাসকলে বিশিষ্ট পদবীলৈ উন্নীত হৈছে, আনকি এজনে পোন্ধৰ বছৰতকৈও অধিক সময় ভাৰতৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰি আহিছে, আনহাতে আন বহুতে চিকিৎসা, শিক্ষা, বিজ্ঞান আদি ক্ষেত্ৰত কেৰিয়াৰ গঢ়ি তুলিছে। ইয়াৰ উপৰিও দক্ষিণ ভাৰতত এসময়ত প্ৰচলিত মেট্ৰিলিনিয়াল পৰিয়ালৰ গাঁথনি এতিয়া কম সাধাৰণ হৈ পৰিছে, যিয়ে পিতৃতান্ত্ৰিক আধিপত্যৰ দিশত বহল পৰিৱৰ্তন প্ৰতিফলিত কৰিছে।

৪) বৈচিত্ৰ্যত ঐক্য: ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ সংহত সাৰ আছেনে, নে ইয়াক মূলতঃ জাতি, ধৰ্ম বা আঞ্চলিক প্ৰভাৱৰ দ্বাৰা সংজ্ঞায়িত কৰা হয়? ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ চিহ্ন দীৰ্ঘদিন ধৰি ইয়াৰ বৈচিত্ৰ্যৰ ঐক্য। সহস্ৰাব্দৰ মাজেৰে ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক টেপেষ্ট্ৰীয়ে ইয়াৰ অস্তিত্বৰ অসংখ্য ভিন্নতাক অতিক্ৰম কৰা ঐক্যৰ এক সূক্ষ্ম অথচ স্থিতিস্থাপক সূতা উন্মোচন কৰে। এই ঐক্যক প্ৰভাৱশালী গোটে জাপি দিয়া নাই বৰঞ্চ দূৰদৰ্শীসকলৰ অন্তৰ্দৃষ্টি, সন্তসকলৰ আধ্যাত্মিক ভক্তি, চিন্তাবিদৰ দাৰ্শনিক চিন্তা-চৰ্চা, কবি আৰু শিল্পীৰ সৃষ্টিশীল প্ৰকাশৰ দ্বাৰা লালন-পালন কৰা হৈছে।

ভাৰতৰ বৈচিত্ৰময় সমাজ আৰু ইয়াৰ অন্তৰ্নিহিত ঐক্যৰ অন্বেষণে সম্পূৰ্ণ পৰীক্ষা লাভ কৰা নাই। এই তদাৰকী হয়তো ভাৰতৰ বৈষম্যপূৰ্ণ সমাজখনক এক ঐক্যবদ্ধ জাতি-ৰাষ্ট্ৰৰ আখ্যানত একত্ৰিত কৰাৰ প্ৰত্যাশ্বানৰ পৰাই উদ্ভৱ হ'ব পাৰে। ঐক্যবদ্ধ ভাৰতীয় জাতিৰ ধাৰণাটোৰ উত্থান ঘটাব লগে লগে জাতিটোৰ বৈচিত্ৰ্যক গণতন্ত্ৰৰ মূল্যবোধৰ সৈতে মিলাই দিয়াটো অতি প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিল। এইদৰেই এটা কাৰ্যক্ষম গণতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাৰ সংগঠিত শক্তি ভাৰতৰ "বৈচিত্ৰ্য বৈচিত্ৰ্য"ক ৰাষ্ট্ৰীয় সংহতিবোধৰ দিশত নিৰ্দেশনা দিয়াত সহায়ক হৈ পৰিল।

ভাষাই আমাৰ সকলো ৰাজনৈতিক নেতাৰ সন্মুখত প্ৰত্যাশ্বানৰ সৃষ্টি কৰিছে। প্ৰাক্তন প্ৰধানমন্ত্ৰী জৱাহৰলাল নেহৰুৱে এই বিষয়ত আগন্তুক চিন্তা আৰু প্ৰাগমেটিক পন্থা ৰূপায়ণ কৰিছিল। ইংৰাজী, হিন্দীৰ ক্ৰমবৰ্ধমান প্ৰভাৱ আৰু আঞ্চলিক ভাষাৰ বিকাশৰ বাবে প্ৰদান কৰা সীমিত সুযোগৰ মাজত থকা ভাৰসাম্যহীনতাত কেন্দ্ৰীয় সমস্যাটো নিহিত হৈ আছে। বুজা যায় যে ব্ৰিটিছ শাসনৰ সময়ত হোৱাৰ দৰেই কিছুমান প্ৰাচীন শিপা আৰু চহকী সাহিত্যিক পৰম্পৰাৰ গোঁৱৰ কৰা এই আঞ্চলিক ভাষাসমূহে স্বাধীন ভাৰততো অৱহেলাৰ সন্মুখীন হ'ব পাৰে বুলি যথেষ্ট চিন্তা কৰা হৈছে। এই ভাষাসমূহৰ সৰ্বাংগীন বিকাশ সুনিশ্চিত কৰাৰ আটাইতকৈ ফলপ্ৰসূ উপায় হ'ল বিশ্ববিদ্যালয়কে ধৰি সকলো স্তৰতে শিক্ষাৰ মাধ্যম হিচাপে প্ৰচাৰ কৰা। ঐক্যৰ প্ৰয়োজনীয়তাক সম্বোধন কৰিবলৈ ভাৰতীয় সংবিধানে আঠাইশটা চৰকাৰী ভাষাক স্বীকৃতি দিছে।

বিশ্বৰ সৰ্ববৃহৎ গণতন্ত্ৰ হিচাপে বিখ্যাত আৰু পাঁচ সহস্ৰাব্দৰ সভ্যতাৰ গোঁৱৰ কৰা ndia-এ বৈচিত্ৰময় উৎপত্তিৰ সৈতে নিজৰ চহকী সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যক গোঁৱৰেৰে উদযাপন কৰে। প্ৰাচীন সিন্ধু উপত্যকা সভ্যতাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ভাৰতীয় উপমহাদেশৰ সাংস্কৃতিক টেপেষ্ট্ৰী আজিও শ্ৰদ্ধাৰ হৈ আছে। ১৮ শতিকাৰ শেষৰ ফালৰ পৰা ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টলৈকে ভাৰত স্বাধীনতা লাভ নকৰালৈকে ব্ৰিটিছ ঔপনিৱেশিক শাসনৰ অধীনত আছিল। দেশখন সংস্কৃতি, ধৰ্ম আৰু সম্প্ৰদায়ৰ মোজাইক, প্ৰত্যেকেই ইয়াৰ সজীৱ টেপেষ্ট্ৰীত অৰিহণা যোগাইছে। ভাৰতৰ পৰম্পৰা, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, অভ্যাস, ৰুচি আৰু ৰীতি-নীতি অঞ্চলভেদে বহু পৰিমাণে ভিন্ন, তথাপিও ভাৰতীয় বৈচিত্ৰ্যৰ মাজতো ভাৰতীয়ত্বৰ এক উমৈহতীয়া সূতা আছে। 'বৈচিত্ৰ্যত ঐক্য' বাক্যাংশই ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ সাৰমৰ্মক উপযুক্তভাৱে সামৰি লৈছে, যাৰ বৈশিষ্ট্য হৈছে ইতিহাসৰ বিভিন্ন জাতি আৰু ধৰ্মৰ লোকৰ সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণ।

উপসংহাৰঃ বৰ্তমান ভাৰতে বিভিন্ন জৰুৰী বিষয়ৰ সৈতে যুঁজি আছে, সাম্প্ৰদায়িকতা আৰু সন্ত্ৰাসবাদ আটাইতকৈ ভয়ংকৰ প্ৰত্যাশ্বান হিচাপে থিয় দিছে। এই ভাবুকিসমূহে জাতিটোৰ ঐক্য আৰু অখণ্ডতাক বিপন্ন কৰাই নহয়, মানৱতাৰ বাবেও যথেষ্ট বিপদৰ সৃষ্টি কৰে। লিংগ বৈষম্যই ভাৰতীয় সমাজৰ ভিতৰত আন এক ব্যাপক সামাজিক চিন্তাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, য'ত নাৰীৰ বিৰুদ্ধে পক্ষপাতিত্ব গভীৰভাৱে শিপাই আছে। পৰম্পৰাগতভাৱে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণৰ ক্ষমতা প্ৰধানকৈ পুৰুষৰ হাতত থাকে, যিয়ে নাৰীৰ প্ৰান্তীয়কৰণক স্থায়ী কৰি ৰাখে। যৌতুকৰ দৰে প্ৰথাই এই বৈষম্যক আৰু অধিক ভয়াৱহ কৰি তোলে। কিন্তু সম্প্ৰদায় আৰু জাতীয় উন্নয়নত মহিলাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকাক স্বীকাৰ কৰি সমাজৰ মনোভাৱৰ ক্ৰমান্বয়ে পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। মহিলাৰ শিক্ষাৰ প্ৰসাৰ আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াত তেওঁলোকক সবলীকৰণৰ প্ৰচেষ্টাই গতি লাভ কৰিছে। ভাৰতে অৰ্থনৈতিক উন্নতিৰ ক্ষেত্ৰত অগ্ৰগতি লাভ কৰাৰ পিছতো জনসংখ্যাৰ এক উল্লেখযোগ্য অংশৰ বাবে দৰিদ্ৰতা এক তীব্ৰ বাস্তৱ হৈয়েই আছে, যাৰ ফলত তেওঁলোকে স্বাস্থ্যসেৱা, গৃহ নিৰ্মাণ, বিশুদ্ধ পানী, শিক্ষাৰ দৰে মৌলিক প্ৰয়োজনীয়তাৰ পৰা

বঞ্চিত হৈছে। লাখ লাখ দৰিদ্ৰ ব্যক্তিক উন্নীত কৰিবলৈ আৰু ভাৰতক সকলোৰে বাবে অধিক বসবাসযোগ্য স্থান হিচাপে গঢ়ি তুলিবলৈ অৰ্থপূৰ্ণ নীতিগত হস্তক্ষেপৰ প্ৰয়োজন। প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰি চৰকাৰী পদক্ষেপ লোৱাৰ পিছতো ভাৰতত বহুতৰে বাবে শিক্ষা এক বিশেষ সুবিধা হৈয়েই আছে। কিন্তু এই ক্ষেত্ৰত অগ্ৰগতি আকাংক্ষিততকৈ লেহেমীয়া হোৱাৰ ফলত জাতিটোৰ সামগ্ৰিক উন্নয়নত বাধাৰ সৃষ্টি হৈছে। শৈক্ষিক বৈষম্য দূৰ কৰাটো ভাৰতে বিশ্বব্যাপী জ্ঞান মহাশক্তি হোৱাৰ আকাংক্ষা পূৰণৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়।

আমাৰ লক্ষ্য কেৱল 'সাংস্কৃতিক সংহতি' নহয় বুলি স্বীকাৰ কৰাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। সাংস্কৃতিক বৈচিত্ৰ্য অন্তৰ্নিহিত আৰু ইয়াক সংৰক্ষণ কৰা উচিত; ইয়াক দমন কৰাৰ যিকোনো প্ৰচেষ্টা জাতিটোৰ মংগলৰ বাবে ক্ষতিকাৰক হ'ব পাৰে। বৰঞ্চ আমি দুটা মূল পদক্ষেপৰ জৰিয়তে জাতীয় চেতনা গভীৰ কৰাত মনোনিৱেশ কৰা উচিত:

ভাষা, সাহিত্য, দৰ্শন, ধৰ্ম, আৰু ইতিহাসক সামৰি লোৱা আমাৰ চহকী সাংস্কৃতিক ঐতিহ্যৰ বুজাবুজিৰ প্ৰসাৰ কৰাৰ লগতে বিভিন্ন সময়ৰ ভাৰতীয় স্থাপত্য, ভাস্কৰ্য্য, চিত্ৰকলা, সংগীত, নৃত্য, নাটকৰ সৈতে পৰিচিত হোৱা।

আমাৰ জাতিৰ বাবে এক আশাব্যঞ্জক ভৱিষ্যতৰ ওপৰত এক দৃঢ় বিশ্বাস জগাই তোলা।

গণতান্ত্ৰিক মূল্যবোধক লালন-পালন কৰিবলৈ বৈজ্ঞানিক মানসিকতা, সহনশীলতা, বিভিন্ন ধৰ্ম আৰু আঞ্চলিক গোটেৰ সংস্কৃতিৰ প্ৰতি সন্মান আদি গুণক লালন-পালন কৰাত বিশেষ গুৰুত্ব দিব লাগিব। এই পন্থাই গণতন্ত্ৰক কেৱল শাসন ব্যৱস্থা হিচাপেই নহয়, জীৱন-ধাৰণৰ পদ্ধতি হিচাপেও আকোৱালি ল'বলৈ সক্ষম হ'ব।

ভাৰতীয় অভিজ্ঞতাই ব্যক্তিগত আৰু সামূহিক অধিকাৰ, কেন্দ্ৰীকৰণ আৰু বিকেন্দ্ৰীকৰণ শক্তিৰ মাজত এক সুক্ষ্ম ভাৰসাম্য আৰু সমাজৰ ভিতৰত সাৰ্বজনীনতাবাদৰ সমান্তৰালভাৱে বৈচিত্ৰ্যক আকোৱালি লোৱাৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰে। কিন্তু ৰাষ্ট্ৰচালিত পন্থা হিচাপে কেৱল বহুত্ববাদ আৰু বৈচিত্ৰ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰাৰ সীমাবদ্ধতাৰ ওপৰতো পোহৰ পেলায়। ইয়াত সকলো পৰিচয়, সংস্কৃতি আৰু সম্প্ৰদায় একেধৰণৰ বা সহজাতভাৱে থকাৰ যোগ্য নহয় বুলি স্বীকাৰ কৰি সকলো বৈচিত্ৰ্য আৰু বহুত্বৰ প্ৰতি সন্মানক অত্যধিক আদৰ্শগতভাৱে সতৰ্ক হোৱাৰ গুৰুত্বৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে।

তদুপৰি বহুত্ববাদ আৰু বহুসংস্কৃতিবাদ দুয়োটাই পৰিচয় আৰু গোট গঠনৰ তৰলতাৰ লগতে সময়ৰ লগে লগে নতুন পৰিচয়ৰ উত্থানৰ পৰ্যাপ্ত হিচাপ দিব নোৱাৰে। পাৰ্থক্যৰ ওপৰত অত্যধিক গুৰুত্ব দিলে গোটসমূহৰ মাজত উল্লেখযোগ্য বিভাজনৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে, যাৰ ফলত সমান সন্মানত বাধা আহিব পাৰে আৰু সম্ভাৱনাময়ভাৱে বৰ্জন আৰু বৈষম্যৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে। তদুপৰি যেতিয়া সাংস্কৃতিক পাৰ্থক্যক নিজৰ বাবেই এটা উদ্দেশ্য হিচাপে অনুসৰণ কৰা হয়, তেতিয়া ই বৈষম্যক আৰু অধিক ভয়াৱহ কৰি তুলিব পাৰে আৰু বহল জনস্বার্থ আৰু সাধাৰণ মংগলৰ সাধনাক ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰিব পাৰে।

বহুসংস্কৃতিবাদে ব্যক্তিগত স্বায়ত্তশাসন আৰু সমতাৰ নীতিৰ বিৰুদ্ধে ব্যক্তিগত পৰিচয় আৰু অন্তৰ্গততাৰ মাজৰ ভাৰসাম্য মিলাই চলাত ব্যৰ্থ হয়। কেন্দ্ৰীয় তদন্তটো ইয়াৰ আশে-পাশে ঘূৰি থাকে যে এটা সম্প্ৰদায়ে সামূহিক জীৱনশৈলীক সঠিকভাৱে দাবী আৰু বৈধতা প্ৰদান কৰিব পাৰে নেকি আৰু একে সময়তে ব্যক্তিসকলক একে অধিকাৰ ব্যৱহাৰ কৰাৰ

স্বাধীনতাও অস্বীকাৰ কৰিব পাৰে। ইয়াৰ মূলতে বৈচিত্ৰ্যক কিমানখিনি ৰক্ষা কৰা উচিত, আৰু কেতিয়া পাৰ্থক্যৰ প্ৰতিৰক্ষাই অজানিতে প্ৰভাৱশালী দলসমূহক আনৰ জীৱন নিৰ্দেশ দিবলৈ ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। বৈষম্য আৰু দুৰ্বলতাসমূহৰ সমাধান কৰাটো অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ যদিও এনে প্ৰচেষ্টাই আন্তঃসাংস্কৃতিক সামঞ্জস্যৰ সম্ভাৱনা সংৰক্ষণ কৰিব লাগিব, এনে পৰিস্থিতি এৰাই চলিব লাগিব য'ত সম্প্ৰদায়ৰ কৰ্তৃত্বই ৰাষ্ট্ৰৰ কৰ্তৃত্বক অতিক্ৰম কৰে।